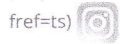

([https://www.facebook.com/ujkor.hu/?](https://www.facebook.com/ujkor.hu/?fref=ts)

(<https://www.instagram.com/ujkor.hu/>)

(/)

Adaptált írás

VILÁGTÖRTÉNELEM ([HTTP://UJKOR.HU/ROVAT/VILAGTORTENELEM](http://ujkor.hu/rovat/vilag tortenelem))

KÖZEL-KELETI PÉNZTÖRTÉNET I.: AZ ISZLAM VILÁG

Szerző: [Ilés Kornél](http://ujkor.hu/content/author/illeskornel) (<http://ujkor.hu/content/author/illeskornel>)

2019-03-03 (<http://ujkor.hu/content/penztortenet-az-iszlam-vilag>)

A fizetőeszközök megkerülhetetlen részei az emberi civilizációnak, maga a pénz pedig számos esetben a világ különböző kultúrái közötti kapocsá vált. Mindemellett több olyan hagyomány is kialakult a fizetőeszközök több ezer éves fejlődése során, amely különlegessé tette az egyes pénzrendszereket. A Távol-Kelet fizetőeszközeinek (<http://ujkor.hu/content/tavol-keleti-penztortenet-kina>) gazdag múltja után a Közel-Kelet pénztörténetébe nyújtunk betekintést az olvasónak, elsőként a középkori iszlám világ pénzein keresztül.

Távol-keleti pénztörténet I.: Kína (<http://ujkor.hu/content/tavol-keleti-penztortenet-kina>)

Távol-keleti pénztörténet II.: India (<http://ujkor.hu/content/tavol-keleti-penztortenet-india>)

Távol-keleti pénztörténet III.: Japán (<http://ujkor.hu/content/tavol-keleti-penztortenet-iii-japan>)

Távol-keleti pénztörténet IV.: Délkelet-Ázsia (<http://ujkor.hu/content/tavol-keleti-penztortenet-iv-delkelet-azsia>)

Bizánci solidus muszlim másolata, 680–692 (Forrás: numismatics.org)

Az iszlám – 7. századi kialakulása után – gyors ütemben hódította meg a Közel-Keletet, Észak-Afrikát, és a Pireneusi-félszigetet, miközben egy olyan sajátos kultúrkört alakított ki, amely sok szempontból meghatározó szerepet játszott a térségek fejlődésében. A hatalmas birodalom megalapozói azonban a fizetőeszközök terén nem támaszkodhattak a saját hagyományaikra, ugyanis az iszlám szülőföldjén, az Arab-félszigeten, ebben az időszakban nem forogtak helyben készült érmék. Ennek eredményeként a hódított területek korábbi urainak pénzrendszereire támaszkodtak: a muszlim hódítás előtt a Földközi-tenger keleti medencéjét uraló Bizánci Birodaloméra és a mai Irán térségében fekvő Szászánida Birodaloméra.

Szászánida ezüstdrachma muszlim másolata, 668–669 (Forrás: numismatics.org)

A bizánci fizetőeszközök rendszerének alapját az aranyból készült solidus, más néven denarius aureus adta. Az érme előlapján többnyire a birodalom urát, a császárt ábrázták, hátlapjára pedig keresztény jelképek kerültek. Emellett a kialakuló muszlim pénzrendszerre nagy hatással volt egy másik bizánci fizetőeszköz, a bronzból készült aprópénz, a follis is. A Szászánida Birodalom gazdaságában az ezüstből készült drachma töltötte be az alapvető fizetőeszköz szerepét. Ennek egyik oldalát – a bizánci érmékhez hasonlóan – az uralkodó portréja díszítette, a másik oldalát pedig a birodalom hivatalos vallásának, a zoroasztrizmusnak a jelképe, a tűzoltár töltötte ki.

A kalifa álló alakjával díszített aranydínár, 694–695 (Forrás: numismatics.org)

A legkorábbi muszlim fizetőeszközök lényegében tehát a bizánci és szászánida pénzrendszerekben forgó érmék másolatai voltak, minimális módosításokkal. Gyakorta arab nyelvű feliratot helyeztek el a változatlan megjelenéssel előállított pénzekben, illetve a bizánci érmék utánzatairól – legtöbb esetben – elhagyták a kereszténységre utaló képi elemeket. A keresztet például többnyire egy gömbben, vagy kereszttrúdban végződő oszloppal helyettesítették. A Szászánidák drachmáiról készített másolatokon nem cserélték le az uralkodói arcképet, azokon III. Jazdagird, vagy II. Huszrau korábbi Szászánida uralkodók portréját használták. A 690-es évektől kezdve következtek be jelentősebb változások a pénzek megjelenésében: több érme is felkerült az iszlám közösség vallási és politikai vezetőjének, a kalifának az álló alakja, vagy mellképe, emellett egyes darabokon egy imádkozó emberalakot, más érmeiken pedig egy boltív alatt elhelyezett lándzsát figyelhetünk meg új elemként. A 630-as évektől Follis-másolatok is forgalomban voltak a muszlim területeken, azonban egy jó ideig Bizáncból még eredeti bronzpénzek is érkeztek ezekre a vidékekre, ugyanis a birodalmi kincstár számára ezeknek az érméknek a kivitele jelentős bevételt biztosított.[1] (applewebdata://183EB1CE-A623-4B3F-8C3F-8F8BC9992160#_ftn1)

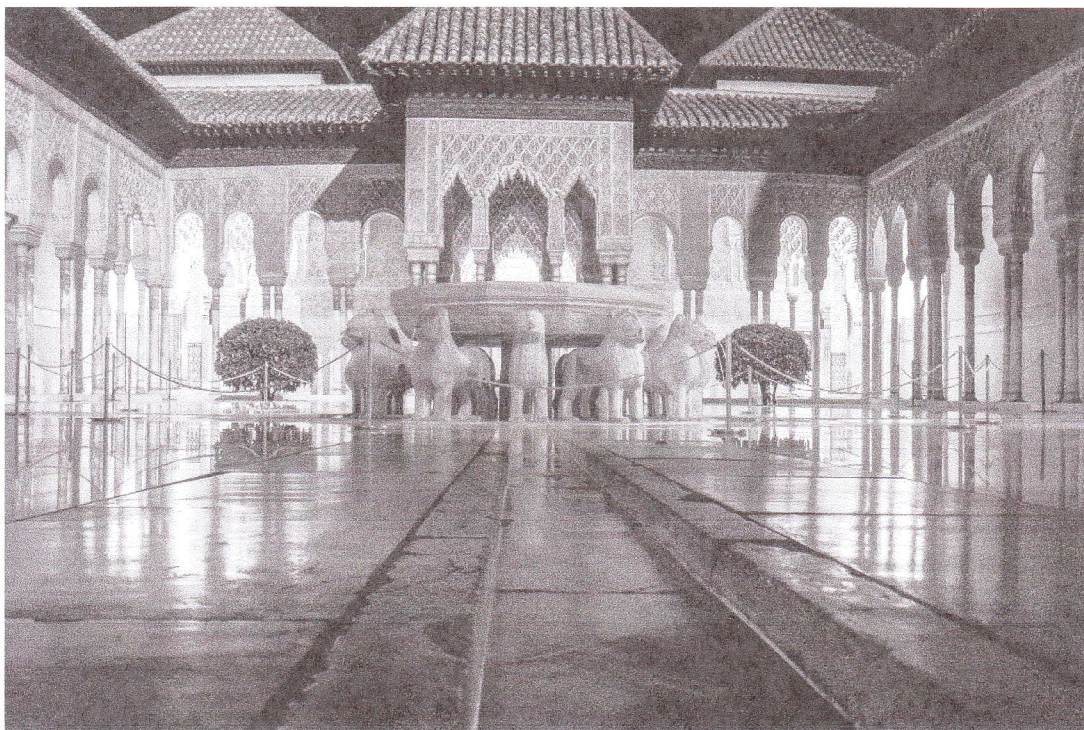
Abd al-Malik reform utáni aranydínárja, 697–698 (Forrás: numismatics.org)

A másolatok egyeduralma 690-es években ért véget, amikor Abd al-Malik kalifa radikálisan új alapokra helyezte a muszlim érmék küllemét: száműzte a bizánci és szászánida elemeket, valamint az évtized új motívumait. Innentől kezdve a pénzekre kizárólag arab feliratok kerültek, melyek jó része vallásos tartalommal bírt. Ezzel a reformmal Abd al-Malik lényegében létrehozta azt az esztétikai normát, amikhez a későbbi muszlim pénzek többsége igazodott. Mindazonáltal találkozhatunk kivételekkel is: a 12. és 13. századból több olyan érme is ránk maradt, amiken keresztény szimbólumokat, antik és szászánida portrékat, valamint csillagképekhez kötődő motívumokat láthatunk. Az új érmék bevezetésével létrejött az iszlám világ, a korábbi másolatokra is építő, hármas tagolású pénzrendszere. Ennek elemei az arany dínár, amelynek neve a bizánci denarius aureusból ered, az ezüst dirhem, ami a szászánida drachmából alakult ki, valamint a bronz falsz, ami a follisból eredeztethető. A rendszer azonban egyúttal kétosztatú is volt, ugyanis a dínár-dirhem páros és a falsz sok szempontból elkülönült egymástól. A dínárok és a dirhemek elsősorban nagykereskedők üzleti tevékenysége során, az államigazgatásban és más jelentős összegeket megmozgató ügyletekben cseréltek gazdát, valamint a kincsképzés célját szolgálták. Ezzel szemben a falsz a hétköznapi élet aprópénze volt, amit elsősorban helyben használtak, kisebb vásárlások alkalmával. Kisebbségi jelentősége következtében a bronzpénz előállítását a központi kormányzat kiengedte a kezéből, azt a helyi hatóságok végezték el.[2] (applewebdata://183EB1CE-A623-4B3F-8C3F-8F8BC9992160#_ftn2)

Muszlim falsz, 885–886 (Forrás: numismatics.org)

Ennek a rendszernek a jelentősége azonban túlmutat az iszlám területén, ugyanis mind a dirhem, mind a dínár igen fontos szerepre tett szert a távolsági kereskedelemben. A dínár a Földközi-tenger medencéjében vált meghatározó fizetőeszközzé, míg a dirhem a 800-as években az iszlám világ és Európa északi területei között kialakuló, Volga-menti kereskedelemben játszott alapvető szerepet. Kelet-Európa folyóin a muszlim elit viseletének alapelemévé váló szőrmék, valamint rabszolgák érkeztek a Közel-Keletre, ahol ezüst dirhemmel fizettek értük. Ez a kereskedelmi kapcsolat azonban a dirhem válságba sodródását is magával hozta a 10-11. századtól kezdve. A volgai kereskedelem révén az ezüstpénz folyamatosan áramlott ki a muszlim területekről, ezzel párhuzamosan pedig az ezüstforrások egyre inkább elapadtak, ennek következtében pedig az új dirhemek nemesfém-tartalma csökkenni kezdett. A korszak érméit a kortársak „fekete dirhemeknek” nevezték, a felhasznált ezüst csekély mennyisége révén nyert sötét színük után. A muszlim ezüstpénz csak a 13. században tudta visszanyerni a korábbi jelentőségét, amikor az Anatóliában feltárt új bányák, illetve az Európából érkező nemesfém megoldotta az ezüstutánpótlás gondjait.[3] (applewebdata://183EB1CE-A623-4B3F-8C3F-8F8BC9992160#_ftn3)

A granadai Alhambra palotaegyüttes Oroszlános Udvara, 14. század (Forrás: wikimedia.org)

Összegzőképpen elmondható, hogy az iszlám pénzrendszere kezdetben más jelentős hatalmak érméinek utánzására alapult. A 7. század végén azonban, Abd al-Malik reformjai révén új, a korábbi mintáktól lényegesen eltérő norma alakult ki, ami a későbbiekben meghatározta az iszlám érmék megjelenését. A kiépülő pénzrendszer azonban nem csak a hagyományteremtés révén tett szert alapvető jelentőségre, hanem azzal is, hogy nemesfémből készült érméi a nemzetközi kereskedelem lényeges szereplőivé váltak.

Illés Kornél András

[1] (applewebdata://183EB1CE-A623-4B3F-8C3F-8F8BC9992160#_ftnref1) A bizánci és a Szászánida érmékről, valamint ezek muszlim másolatairól ld.: *Garami Erika*:Pénztörténet. TAS-11. Bp., 2007. 63. p.; *Williams, Jonathan (szerk.)*:A pénz története. Ford.: Friedmann Károly. Novella. Bp., 1999. 87–90. p.; *Heidemann, Stefan*:Numismatics. In: The New Cambridge History of Islam. 1. köt. The Formation of the Islamic World, Sixth to Eleventh Centuries. Szerk.: Chase Robinson. Cambridge University Press. Cambridge, 2010. 651–656. p. (A továbbiakban: *Heidemann,2010a*); *Ehrenkreutz, Andrew S.*:Monetary Aspects of

Medieval Near Eastern Economic History. In: Studies in the Economic History of the Middle East. From the Rise of Islam to Present Day. Szerk.: M. A. Cook. University of Oxford Press. Oxford, 1970. 37. p.; Kovalev, Roman-Kaelin, Alexis C.: Circulation of Arab Silver in Medieval Afro-Eurasia: Preliminary Observations. In: History Compass. 7. (2007.) 2. sz. 561. p.; Koehler, Benedikt: Early Islam and the Birth of Capitalism. Lexington Books. Lanham-Boulder-New York-London, 2014. 99-101. p.; Bacharach, Jere L.: Signs of Sovereignty. The Shahada Qur'anic Verses, and the Coinage of 'Abd al-Malik. In: Muqarnas. 27. (2010.) 2-15. p.; Heidemann, Stefan: The Evolving Representation of the Early Islamic Empire and its Religion on Coin Imagery. In: The Qur'an in Context. Historical and Literary Investigations into the Qur'anic Milieu. Szerk.: Angelika Neuwirth-Nicolai Sinai-Michael Marx. Brill. Leiden-Boston, 2010. 149-184. p. (A továbbiakban: Heidemann, 2010b); Lombard, Maurice: The Golden Age of Islam. Ford.: Joan Spencer. Markus Wiener Publishers. Princeton, 2003. 109-111. p., 103. p.

[2] (applewebdata://183EB1CE-A623-4B3F-8C3F-8F8BC9992160#_ftnref2) Abd al-Malik reformjáról, illetve az annak nyomán kialakuló pénzürendszerről ld.: Garami Erika.i.m. 63. p.; Williams, Jonathan.i.m. 88-93. p.; Heidemann, 2010a. 648. p., 656-658. p.; Ehrenkreutz, Andrew S.i.m. 38. p.; El-Ashker, Ahmed-Wilson, Rodney: Islamic Economics. A Short History. Brill, Leiden-Boston, 2006. 134-135. p.; Kovalev, Roman-Kaelin, Alexis C.i.m. 561. p.; Koehler, Benedikt.i.m. 101-103. p.; Bacharach, Jere L.i.m. 15-19. p.; Heidemann, 2010b. 184-186. p., 188. p.; Lombard, Maurice.i.m. 105. p., 111. p.

[3] (applewebdata://183EB1CE-A623-4B3F-8C3F-8F8BC9992160#_ftnref3) A dínár és a dirhem nemzetközi szerepéről, a volgai kereskedelemről és a dirhem hanyatlásáról ld.: Williams, Jonathan.i.m. 97-99. p.; Heidemann, 2010a. 661-663. p.; Kovalev, Roman-Kaelin, Alexis C.i.m. 560-580. p.; Lombard, Maurice.i.m. 112. p.; Koehler, Benedikt.i.m. 103. p.

Alapítvány

Magasabb

ÚJKOR.HU
A velünk élő történelem

Támogasson minket!

Munkánkat adója 1%-ával, vagy átutalással segítheti:

Adószám: 18399477-1-41 (Újkor Alapítvány)

Számlaszám: 11714013-20001649-00000000 (Újkor Alapítvány)

(/tamogasson-minket-2)

Címkék: **ABD AL-MALIK** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/ABD-AL-MALIK](http://ujkor.hu/cimke/abd-al-malik)) **ARAB BIRODALOM** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/ARAB-BIRODALOM](http://ujkor.hu/cimke/arab-birodalom))
ARANY ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/ARANY](http://ujkor.hu/cimke/arany)) **BIZÁNC** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/BIZANC](http://ujkor.hu/cimke/bizanc))
DENARIUS AUREUS ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/DENARIUS-AUREUS](http://ujkor.hu/cimke/denarius-aureus)) **DÍNÁR** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/DINAR](http://ujkor.hu/cimke/dinar))
DIRHEM ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/DIRHEM](http://ujkor.hu/cimke/dirhem)) **DRACHMA** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/DRACHMA](http://ujkor.hu/cimke/drachma)) **EZÜST** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/EZUST](http://ujkor.hu/cimke/ezust))
FIZETŐESZKÖZ ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/FIZEToeszkoz](http://ujkor.hu/cimke/fizetoeszkoz)) **FÖLDKÖZI-TENGER** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/FOLDKOZI-TENGER](http://ujkor.hu/cimke/foldkozi-tenger))
HÓDÍTÁS ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/HODITAS](http://ujkor.hu/cimke/hoditas)) **ILLÉS KORNÉL** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/ILLES-KORNEL](http://ujkor.hu/cimke/illes-kornel))
ISZLÁM ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/ISZLAM](http://ujkor.hu/cimke/islam)) **KERESKEDELEM** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/KERESKEDELEM](http://ujkor.hu/cimke/kereskedelem))
KÖZEL-KELET ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/KOZEL-KELET](http://ujkor.hu/cimke/kozel-kelet)) **NEMESFÉM** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/NEMESFEM](http://ujkor.hu/cimke/nemesfem))
PÉNZÉRME ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/PENZERME](http://ujkor.hu/cimke/penzerme)) **PÉNZTÖRTÉNET** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/PENZTORTENET](http://ujkor.hu/cimke/penztortenet))
SOLIDUS ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/SOLIDUS](http://ujkor.hu/cimke/solidus)) **SZÁSZÁNIDA BIRODALOM** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/SZASZANIDA-BIRODALOM](http://ujkor.hu/cimke/szaszanida-birodalom))
VOLGA ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/VOLGA](http://ujkor.hu/cimke/volga)) **ZOROASZTRIZMUS** ([HTTP://UJKOR.HU/CIMKE/ZOROASZTRIZMUS](http://ujkor.hu/cimke/zoroasztrizmus))

Szerző:

ILLÉS KORNÉL ([HTTP://UJKOR.HU/CONTENT/AUTHOR/ILLESKORNEL](http://ujkor.hu/content/author/illeskornel))